

การออกแบบลวดลายผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดี

Batik design from plants in literature

เตชิต เชยพ่วง

Taechit Cheuypong

สาขาวิชาการออกแบบเครื่องแต่งกาย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Program Fashion Design, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะของภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดีในวังสวนสุนันทา นำมาจำแนกรูปทรง สี สัน ที่ใช้เป็นแบบสำหรับวาดภาพสีน้ำ และศึกษารูปแบบการออกแบบลวดลายผ้าบาติกสำหรับการนำมาใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ศึกษาภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดีในวังสวนสุนันทา และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดีในวังสวนสุนันทาเป็นภาพวาดที่ถ่ายทอดรูปทรงและสีสันของพันธุ์ไม้ในวรรณคดีแบบเสมือนจริง และลวดลายสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่ได้รับแรงบันดาลใจจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดี ลักษณะส่วนใหญ่มีการใช้ลวดลายจากธรรมชาติมากที่สุด และมีการนำรูปทรงเรขาคณิตมาเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงลวดลายต่อกันอย่างสวยงาม

คำสำคัญ : ลวดลาย, ผ้าบาติก, พันธุ์ไม้ในวรรณคดี

Abstract

This research aims to study the pattern of watercolor painting in literature at Suan Sunandha Palace to identify the color and shape from watercolor painting. For creating batik pattern and design inspired from plants in literature. By using qualitative research methodology. Primary data from the study of watercolor painting in literature at Suan Sunandha Palace. And secondary data from various books to collect data for analysis. The research found that the water painting in literature at Suan Sunandha Palace is a painting that convey the shapes and colors of the plants in the virtual. The batik pattern inspired by the plants in literature. Most of patterns made by natural mix with geometric shapes to be beautiful patterns

Keywords : patterns, batik, plants in literature

บทนำ

“ภาพวาดสีน้ำ” เป็นรูปแบบศิลปะรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่างานจิตรกรรม (painting) ซึ่งเป็นงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการวาด ระบายสี และการจัดองค์ประกอบความงามเพื่อให้เกิดภาพ 2 มิติ บนพื้นระนาบด้วยสีน้ำหลายสี ซึ่งกลวิธีนั้นคือ การเขียนภาพสีน้ำ (Colour Painting) สวนสุนันทาเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพนั้นเป็นที่ที่มีโขดเขาคุคลอง มีสวนพฤกษชาติและมีตำหนักเรียงรายทั่วไป โดยมีทั้งสิ้น 32 ตำหนัก สำหรับเป็นที่ประทับของมเหสี เจ้าจอม และพระราชธิดา โดยมีพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา เป็นผู้ดูแลความเป็นไปทั้งหมด โดยทุกตำหนักมีการปลูกไม้ดอกไม้ใบอย่างงดงาม (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,2545)

พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ทรงเป็นนักพฤกษศาสตร์ชั้นเยี่ยม ทรง ‘เล่น’ ต้นไม้ทุกชนิดไม่ว่าจะเป็น ไม้ดอก ไม้ใบ หรือไม้ผล ส่วนที่ตำหนักพระวิมาดาเธอฯ นั้นเปรียบเสมือนสวนอุทยานน้อยๆ ที่เดียว (นวกรณ์ ศรีสาครกุลวงศ์, 2555) ระหว่างตำหนักพระวิมาดาเธอฯ กับพระที่นั่งนงคราญสโมสรมีรั้วโปร่งๆ กัน สภาพบริเวณรอบตำหนักนั้นปลูกไม้ดอกไม้ประดับทุกประเภทมาละลานตา ไม้ดอกไม้ประดับคือกุหลาบ กล้วยไม้ ซึ่งมีแทบทุกชนิด ทุกประเภทหลายร้อยต้น พระวิมาดาเธอฯ ทรงใช้จ่ายเงินมากเพื่อซื้อต้นไม้ ดอกไม้มาทรงปลูก ต้นไม้หลายชนิดไม่ว่าจะเป็นลำต้นทึบขาว พืชชาติสีเหลือง ต้นเล็บนางฟ้า ต้นไม้โตๆ พันธุ์ต่างๆ แปลกๆ ทรงปลูกที่สวนสุนันทาเป็นแห่งแรกก็ว่าได้ (เจ้าจอม ม.ร.ว.สดับ ในรัชกาลที่ 5, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2522 อ้างถึงใน แม่น้อย ดิตติรานนท์, ผู้รวบรวม, 2522:30-31) ในยามว่างเว้นพระภารกิจ ยังโปรดต้นไม้มาก ทรงปลูกที่หน้าตำหนักจนกลายเป็นสวนอุทยานขนาดย่อม ร่มรื่นด้วยแมกไม้ธรรมชาติอันสวยงาม และกลิ่นอายของสวนป่า ในสวนป่านนี้มีพันธุ์ไม้หลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นลำต้นทึบขาว พืชชาติสีเหลือง ต้นเล็บนางฟ้า ดอกไม้โตๆ พันธุ์ต่างๆ แปลกๆ ทรงปลูกที่สวนสุนันทาเป็นแห่งแรกในประเทศไทยก็ว่าได้ อันกล่าวได้ว่าในสมัยที่พระองค์ประทับที่สวนสุนันทานั้น บริเวณรอบตำหนักจะคลาคล่ำไปด้วยสีสนพรรณไม้นานาชนิด ส่งกลิ่นหอมตลบอบอวลด้วยดอกกุหลาบ ลำทม สาร์ภี ลำดวน นมแมว มะลิ หน้าวัว พืชชาติ เล็บนางฟ้า และแก้วเจ้าจอม (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,2545) ในช่วงบ้ายถึงค่า จะทรงพระดำเนินไปทอดพระเนตรไม้ดอกไม้ต่างๆ ด้วยความสนพระทัยยิ่ง โดยมีข้าหลวงและมหาดเล็กร่วมด้วย อาทิ ผู้เชิญพระกลดหีบเสวยหมาก ชับพระพักตร์ บ้วนพระโอษฐ์ และในทุกๆ เช้าโปรดให้ข้าหลวง ในพระองค์วาดรูปดอกไม้ที่ทรงปลูกไว้ให้เหมือนจริงมากที่สุด พร้อมระบายสีน้ำ โดยเฉพาะกล้วยไม้พันธุ์ต่างๆ แล้วจึงนำขึ้นถวายทอดพระเนตร ถ้าทรงเห็นว่ายังวาดไม่งามเหมือนของจริงก็จะทรงปล่อยให้วาดต่อไป จนกว่าจะพอพระทัย ข้าหลวงที่มีฝีมือ เช่น คุณข้าหลวงอมร รัตติคุณโชติ โดยพระองค์จะทรงชี้แนะและวิจารณ์เพื่อให้แต่ละภาพ เป็นเช่นต้นแบบตามธรรมชาติทั้งรูปทรงและสีสัน ภาพวาดเหล่านี้เท่าที่รวบรวมได้ในปัจจุบันมีจำนวน 117 ภาพ โปรดให้ข้าหลวงวาดตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2460 เป็นต้นมา ยังเก็บรักษาไว้ที่ตำหนักพระวิมาดาเธอฯ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,2545)

ในการนำหลักองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการออกแบบนั้นนำส่วนประกอบย่อยหรือส่วนประกอบที่สำคัญของศิลปะ ได้แก่ จุด เส้น สี น้ำหนักอ่อนแก่ พื้นผิว หรือรูปร่าง รูปทรง นำมารวมเข้าด้วยกันโดยการจัดระเบียบส่วนต่างๆ เหล่านั้น ให้ประสานกลมกลืนกันในงานศิลปะ (เทียนชัย ตั้งพระประเสริฐ. 2549 : 2) รวมถึงการใช้หลักความสมดุลแบบสองข้างเท่ากัน และความสมดุลแบบสองข้างไม่เท่ากันหรือสมดุลมาใช้ร่วมกับจังหวะและเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ ที่ประกอบลงในวาดลายด้วยการทำซ้ำ การย่อและการขยาย โดยมีการใช้สีในโทนร้อนจำนวน 80 เปอร์เซ็นต์ โทนสีเย็น 10 เปอร์เซ็นต์ และสีกลาง 10 เปอร์เซ็นต์

ด้วยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางศิลปะที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของภาพวาดสีน้ำในวังสวนสุนันทา ที่ควรค่าแก่การศึกษา อนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นการเผยแพร่ต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา รวมถึงคนในสังคมปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบของภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดี

ในวังสวนสุนันทาและรูปแบบของพันธุ์ไม้ในวรรณคดีที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก โดยการผสมผสานความงามของภาพวาดสีน้ำในอดีตและค่านิยมของยุคปัจจุบันเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดงานออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่มีความเป็นศิลปะร่วมสมัยที่ล้ำค่ายิ่งขึ้น และช่วยให้เกิดการตอบสนองให้มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทารวมถึงคนในสังคมปัจจุบันได้เล็งเห็นถึงคุณค่าความงามและเอกลักษณ์อันโดดเด่นของของผ้าบาติกอีกด้วย

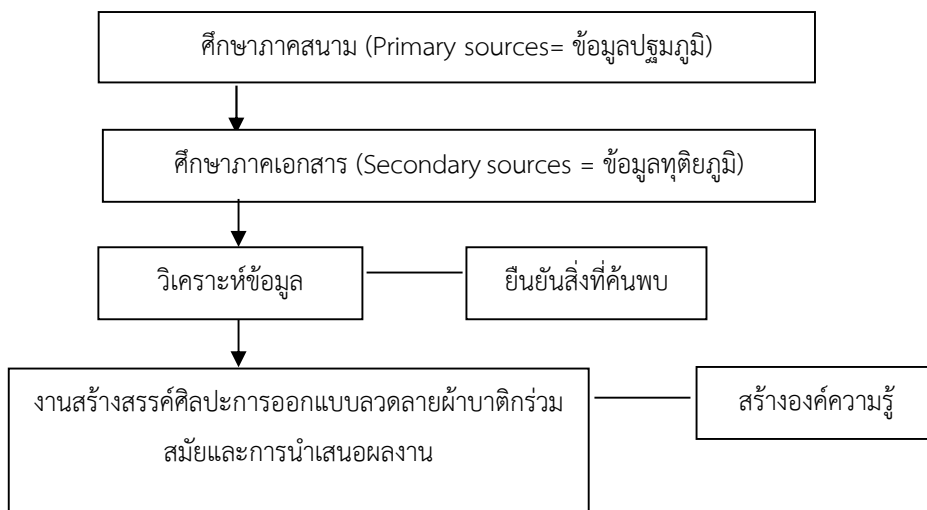
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะของภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดีในวังสวนสุนันทา นำมาจำแนกรูปทรงสีเส้นที่ใช้เป็นแบบสำหรับวาดภาพสีน้ำ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการออกแบบลวดลายผ้าบาติก สำหรับการนำมาใช้ในการออกแบบให้เกิดผลงานสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสาร การศึกษาภาคสนาม ณ สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และห้องสมุดแห่งชาติ การศึกษาโดยรับฟังความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะไม่สามารถแปลงเป็นตัวเลขได้ ต้องใช้หลักตรรกศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งใช้ข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริงโดยไม่มีการควบคุมตัวแปรในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา พร้อมภาพประกอบ

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

-การออกแบบลวดลายผ้าบาติกภาพวาดสีน้ำพันธุ์ไม้ในวรรณคดีในวังสวนสุนันทา

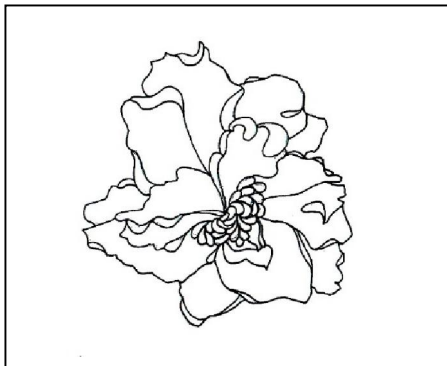

ผลการดำเนินงาน

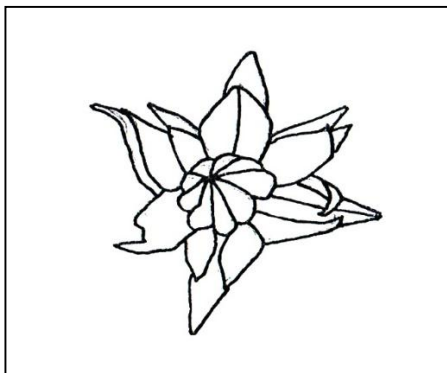
ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบลวดลายผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดีจากภาพวาดสีน้ำในวังสวนสุนันทา โดยได้ทำการนำรูปภาพดอกไม้ต้นฉบับมาใช้ออกแบบจนได้ลวดลายที่มีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆกัน 4 ลวดลาย ลวดลายที่มีกลีบดอกที่โดดเด่นเพียงลักษณะเดียว 1 ลวดลาย และลวดลายใบไม้ 2 ลวดลาย และนำลวดลายแม่แบบมาสร้างเป็นชิ้นงานลวดลายผ้าบาติก 1 ชิ้นงาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การออกแบบลวดลาย

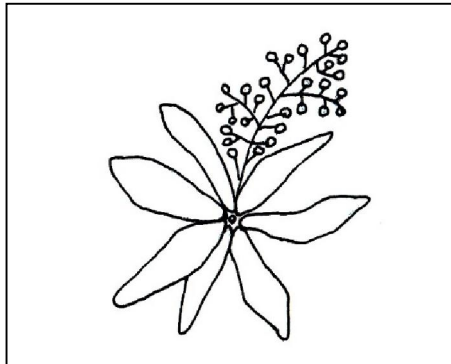
ลวดลายมีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆ 4 ลวดลาย

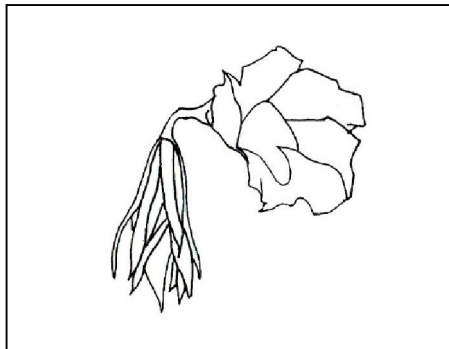
ภาพที่ 1 : ลวดลายมีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆ ลวดลายที่ 1 ที่มา : เตชิต เฌยพ่วง

ภาพที่ 2 : ลวดลายมีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆ ลวดลายที่ 2 ที่มา : เตชิต เฌยพ่วง

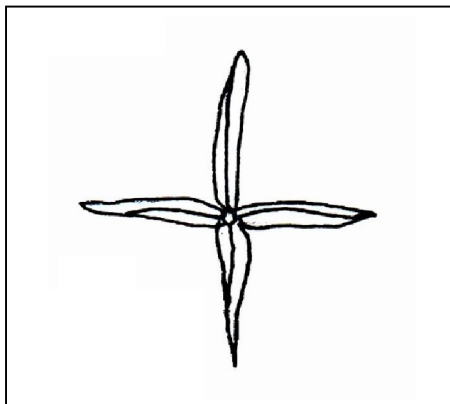

ภาพที่ 3 : ลวดลายมีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆ ลวดลายที่ 3 ที่มา : เติชิต เนยพ่วง

ภาพที่ 4 : ลวดลายมีผสมผสานรูปทรงของกลีบดอกต่างๆ ลวดลายที่ 4 ที่มา : เติชิต เนยพ่วง

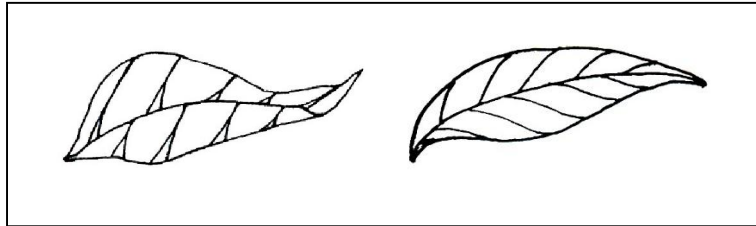
ลวดลายที่มีกลีบดอกที่โดดเด่นเพียงลักษณะเดียว

ภาพที่ 5 : ลวดลายที่มีกลีบดอกที่โดดเด่นเพียงลักษณะเดียว ที่มา : เติชิต เนยพ่วง

ลวดลายใบไม้

ภาพที่ 6 : ลวดลายใบไม้
ที่มา : เตชิต เอยพ่วง

ภาพที่ 7 : ลวดลายใบไม้
ที่มา : เตชิต เอยพ่วง

ผลงานผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดี

ภาพที่ 8 : ผลงานการออกแบบลวดลายงานผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดี ที่มา : เตชิต เอยพ่วง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ลวดลายสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากกลุ่มพันธุ์ไม้ในวรรณคดี ลักษณะส่วนใหญ่มีการใช้ลวดลายธรรมชาติมากที่สุดและมีการนำรูปทรงทางเรขาคณิตมาเป็นส่วนประกอบเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อกันอย่างสวยงาม อันได้แก่ ดอกไม้และใบไม้ที่ผสมผสานกันหลากหลายชนิด กับโครงสร้างลวดลายเรขาคณิตของสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่นำมาเรียงซ้อนกันจนเกิดเป็นลายชั้นที่สองด้านหลัง มีองค์ประกอบหลักเป็นรูปดอกไม้แบบกลีบมน กลีบปลายแหลม และกลีบหยัก มีการเส้นเถาไม้ที่เรียงต่อกันเชื่อมต่อช่อดอกบ้างในบางรูป การใช้เส้นมีการใช้ลักษณะ

ของตัวลายดอกหลายที่มีขนาดแตกต่างกัน ระยะห่างของแต่ละดอกก็มีความแตกต่างกันตามหลักสมดุลแบบสมมาตร และอสมมาตร มีการซ้ำแบบเท่ากันและแบบไม่เท่ากัน ใช้ลวดลายแบบธรรมชาติเป็นหลัก ลวดลายเรขาคณิตเป็นรอง โทนสีที่ใช้โดยส่วนใหญ่เป็นสีโทนร้อน ได้แก่ สีส้ม, สีเหลือง, สีแดง, สีชมพู สีม่วงแดง ตัดกับสีโทนเย็น ได้แก่ สีฟ้า และสีเขียว ใช้สีกลางได้แก่ สีดำ และสีขาว

ในการออกแบบลวดลายงานผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดีนั้น ได้ใช้วิธีสร้างแม่แบบลายขึ้นมาก่อน แล้วนำมาจัดวางเพื่อจัดองค์ประกอบอย่างอิสระร่วมกับรูปทรงทางเรขาคณิต เพื่อต้องการทดลองให้งานมีความทันสมัยแตกต่างออกไปจากงานผ้าบาติกทั่วไปที่เคยพบเห็น ผลจากการทำเช่นนั้นทำให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวแม่แบบที่มีขนาดเล็กและมีรายละเอียดมากเกินไปเพราะเมื่อถึงเวลาเขียนเทียนจะไม่สามารถเขียนได้ตามแบบ เนื่องจากน้ำเทียนไม่สามารถควบคุมได้ดีเหมือนกับปากกา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการทำงานครั้งต่อไปควรจะทำตัวแม่แบบให้มีขนาดใหญ่มากขึ้นพร้อมทั้งลดทอนรายละเอียดบางส่วนให้น้อยลง แต่ถึงอย่างไรก็ดีในการทำงานครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำงานกับผู้สนใจในการทำงานผ้าบาติกท่านอื่นๆ ซึ่งได้รับคำติชมว่าเป็นผลงานการออกแบบลวดลายที่แปลกใหม่มีความสวยงามแตกต่างจากผ้าบาติกที่เคยพบเห็นมา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการออกแบบลวดลายผ้าบาติกจากพันธุ์ไม้ในวรรณคดีจากภาพวาดสีน้ำในวังสวนสุนันทาจะเห็นได้ว่าในลวดลายต้นแบบที่ได้ทำการออกแบบไว้นั้น สามารถนำมาพัฒนาเป็นลวดลายที่มีความหลากหลายได้โดยไม่มีขีดจำกัด ขึ้นอยู่กับนักออกแบบเองที่จะนำส่วนของลวดลายต่างๆเหล่านั้นมาประกอบกันให้เกิดการสร้างสรรค์เป็นลวดลายใหม่ๆตามแนวความคิดของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. (2549). องค์ประกอบศิลป์ 1. กรุงเทพฯ : สามลดา
- แน่นน้อย ดิตรีรันนันท. (2523). สวนสุนันทาในอดีต. กรุงเทพฯ : พิเศษการพิมพ์
- นวกรณ์ ศรีสาบุญกลางค์. (2555). การออกแบบลวดลายดอกไม้ในวังสวนสุนันทา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. (2545). ภาพเขียนสีน้ำคุณข้าหลวงในสมเด็จพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราช ปดิวรัดา. กรุงเทพฯ : พิเศษการพิมพ์